

V petícii žiadame: uznanie nás ako národ. Uznanie nás v tom priestore, ktorý skutočne zaujímame. V tomto priestore úradnia reč aby bola slovenská. Aby sme mali školy a ústavy naše vlastné atď.

J. Plösch de eadem et Šalkova, kde kone kaich majú.

84

Ziadosťi obcí Tisovca (A), Martina Čulena a Františka Mráza (B), Brezovej (C), Babinej (D) a Tomáša Krastanského, mlynára v Ivánke pri Nitre (E) martinskému národnému zhromaždeniu.

Uverejnené v publikácii Slovenské národné zhromaždenie roku 1861 v Turčianskom Sv. Martine. Martin 1941, str. 243–245, 256–257 a 247–248. Žiadosťi Tisovca a Brezovej uverejňujeme bez úvodných častí.

Martinskému národnému zhromaždeniu krátko pred jeho konaním zasielali jednotlivci i obce svoje pripomienky a žiadosťi, aby sa pri formulovaní pripravovaného Memoranda bral na nich ohľad. Niektoré obce sa uznášali o týchto požiadavkách zborove a vysielali s nimi na martinské národné zhromaždenie aj svojich zástupcov. Spomedzi všetkých prihlasov najpozoruhodnejší je T. Krastanského, ktorý okrem školských bied upozorňuje i na hospodárske vykorisťovanie ľudu a navrhuje, ako mu zabrániť.

A.

Povedomie naše hovorí nám, že my Slováci tak dobre osobitným národom sme, ako Maďari alebo ktorýkoľvek národ druhý vlasti tejto, z čoho — jestliže rovnoprávnosť národná a sloboda občianska nemá byť chimériou — prirodzeným spôsobom nasleduje to, že ako národ menej práva mať nemôžeme, leč má ktorýkoľvek národ druhý vlasti našej.

Že ale z ohľadu národnosti nebolo tak, svedčí nám minulosť, že neuznanie národnosti bola proti našim národným a občianskym právam namierená krivda, ktorú sme my hlboko a bolestne cítili, hlboko a bolestne cítime i teraz.

Z ohľadu odstránenia krivdy tejto teda žiadame:

1. Aby osobnosť národa slovenského a vlastenskosť reči našej slovenskej zákonom pozitívnym uznaná a uznaním tým — oproti bezprávnym útokom nepriateľov svornosti národov — zabezpečená bola, a tak

nech budú zákonné artikuly, ako sú 1791:16, 1805:4, 1836:3, 1840:6, 1844:2, 1848:5, § 3. a 16, ktorými reč a národnosť maďarská výlučne za vlastenskú a panujúcu sa vyhlasuje, z ohľadu nás Slovákov zákonom vyzdvihnuté.

2. Aby tam, kde Slováci nepretrhnuto a v jednom kompaktnom celku bývajú, ale pre teraz stávajúce ohraničenie stolíc jejich úlomky i s inými národnosťami v jednu a túže stolicu spojené sú, hranice stolíc podľa národnostnej čiary sa vnove porobili, do ohľadu a za základ berúc pritom národnosť nie pojedíných jednotlivcov, ale masy

obyvateľov v patričných obciach, — a tak úlomky slovenskej národnosti z miešaných stolíc alebo susedným slovenským stoliciam prirazili, alebo, kde sú slovenské obce s druhými národnosťami tak premiešané, že väčší celok kompaktný netvorila, alebo len pojediné osihotené stoja, aby tieto obce na podobu ochozí s okresom účinkovania, týmto politickým pochopom zodpovedajúcim, sa v jeden politicko-národný celok spojili. Ostatným obciam ale, ktoré by sa v ochodze utvoriť nemohli, nech náleží v celom obvode vlasti našej následkom samosprávy občianskej právo to: v obvode občianskeho života svojho reč svoju vlastnú užívať a národnosť svoju slobodne pestovať a vzdelávať. Právo toto obciam takým nech výslovne zákonom bude zabezpečené. Vedľa takto zriadených stolíc a ochodzí prirodzeným spôsobom nasleduje:

a) Žeby v obvode tomto rečou úradnou, a síce vo všetkých odvetviach verejného života, teda v poradách stoličných, mestských a občianskych akéhokoľvek druhu a mena, tak i pri cirkevných vyšších i nižších vrchnostiach — výlučne len slovenská bola, a úrady až do najvyššieho v stolici nech len obyvateľmi týchto stolíc dosadzované budú.

b) Aby v zhromaždeniach stolíc miešanej národnosti, v tých t. j., ktoré sú nie čistoslovenské, ale kde sa len ochodze slovenské nalezajú, i maďarská bola, a listy úradné, obciam venované, jazyku obce patričnej zodpovedali.

3. a) Aby sa v školách, ktoré sa v stolicach čistoslovenských nachádzajú, či v nižších, či vo vyšších, ba i najvyšších, jazyk slovenský za náukozdelný uviedol, pritom ale, aby gramatika reči maďarskej všade a bez výmienky obligátnym predmetom bola, s výkladom slovenským.

b) Aby v nižších a vyšších učilištiach takých, ktoré na rozhranie národopisnej čiary padnú a ktoré slovenská mládež navštevuje, medzi ktoré zvlášte rožňavské, r. sobotské a sarvašské gymnázium patrí, jedna čiastka predmetov v reči slovenskej sa prednášala.

c) Aby sa na univerzite peštianskej riadna a verejná katedra reči a literatúry slovenskej založila.

d) Aby cieľom vzdelávania svojej reči a literatúry učené spoločnosti založiť a k tomu cieľu príspevky na poli svojej národnosti slobodne zbierať mohli. Taktiež jestli by akýkoľvek ústav, ktorý len výlučne záujmy dajednej inej národnosti za cieľ má, od štátu pomoc mal dostávať, žiadame, aby i naše podobné ústavy, kadenáhle existovať začnú, v tom istom pomere od štátu podporované boli.

Jestliže pri takomto zabezpečení reči našej v obvode vyznačenom, pri najvyšších a spoločných krajinských dikasteriách,¹ v dopisoch so stolicami neslovenskými, v obchode² medzi snemom a trónom, ba i v poradách snemových, bez všetkého národného predpráva jedine ako prostriedok spoločného uzrozenia reč maďarská podržaná bude, proti tomu nič nemáme, jedine to žiadajúc, aby z ohľadu porád snemových zjavne vyslovené bolo, že pri diplomatickosti reči maďarskej ostatné vlastenské reči z porád snemových nevytvárajú sa.

V Tisovci dňa 31. mája 1861.

J. Basilides, mešťanosta, Georg Daxner, úd výboru mesta, Samuel Medzibrodský, výborník, Jozef Hudec, Ján Koziar, senátor, Adalbert Wenich, notár mesta.

¹ Vysoké úrady.

² Rozumej v styku.

B.

I. Aby národ slovenský vo svojich hraniciach slobodný a od žiadneho druhého národa neodvislý uznaný bol; a preto

II. aby národnosť jeho či v cirkvi, či v akýchkoľvek zhromaždeniach a politických súdoch, či v školách tých istých práv požívala, ktoré národnosť maďarská požíva; teda

III. aby sa slovo božie v cirkvách slovenských slovensky, v miešaných patričnýchymi rečami ohlasovalo, aby sa i z ohľadu tohoto, ako sa to na veľa miestach stáva, národnosti násilie nerobilo.

IV. Mala-li by prestať v úradoch biskupských a farských latinčina čo reč úradná, pri vedení matrikúl a výťahov jejich, nech sa namiesto tejto u nás všade reč slovenská čo najprirodzenejšia pre nás zavedie.

V. Národ slovenský činí jeden úplný, žiadnymi druhými národmi nepomiešaný celok, preto nič není na prekážku, áno, čím viac k dobru vlasti slúžiť bude, keď sa mu zvláštny politický okres vykáže, k čomu zapotreby nové hranice stolíc ustanoviť, aby národnosti v miešaných stolicích jedna druhej na ujmu neboli.

VI. Osamotnelé slovenské osady nech požívajú práva zastúpenia svojho v slovenskom okrese.

VII. Reč úradná v okrese tomto bezvýmiennečne nech je slovenská; a preto

VIII. vyššia vrchnosť okresu tohoto ako s obcami, tak i so stolicami, v ňom sa nachádzajúcimi, výlučne slovensky dopisovať a rokovať má.

IX. V zhromaždeniach ako obecných, tak i stoličných, nech sa jedine a výlučne slovenská reč ako v rokovaní, tak aj v zápisniciach a dopisovaní so všetkými municipálnymi vrchnosťami užíva.

X. Aby ako okres slovenský, tak i stolice, mestá a dediny i pri najvyššej krajinskej vláde — vlastne pri ministerstve — národnosť svoju a práva jej zabezpečené mali, žiadať sa musí, aby sa pri ministerstve vnútorných záležitostí a verejného vyučovania pre slovenský okres zvláštny odbor zriadil.

XI. Ponevác najväčšia podpora, áno, život národnosti je škola, preto školy naše musia byť úplne národné, a síce takzvané elementárne a hlavné (dedinské a mestské), bezvýnimočne slovenské, tak, aby sa v nich žiadnej druhej reči neužívalo; v stredných ale, t. j. gymnáziách, vyučovanie nech je vôbec slovenské, nech sa však pritom reč maďarská čo povinný predmet prednáša.

XII. Nech sa založí jedna slovenská akadémia, a dokiaľ by sa táto nezmenila v univerzitu, nech sa na peštianskej univerzite pre hlavné predmety slovenskí docenti ustanovia.

XIII. Všetky verejné národné ústavy nech požívajú toho istého vydržovania krajinského, ako maďarské, pripočítajúc sem i národnú zriadiť sa majúci Maticu atď.

XIV. Aby zo strany vrchnosti zakladanie akýchkoľvek národných, či hospodárskych, či vedeckých a vzdelávacích spolkov nielen neprekazované, ale i podporované bolo.

XV. Aby pri krajinskej farbe červeno-bielo-zelenej i našej slovenskej užívať slobodné bolo.

Naša súkromná žiadosť na slávne zhromaždenie je tá, aby sa vyhotovená reprezentácia pred korunovaním kráľa jedine krajinskému snemu, po korunovaní ale i tomuto, by ju do propozícií kráľovských vzal, predložila.

Toto sú návrhy, ktoré vlastnoručným podpisom čo svoje potvrdzujeme a slávnemu zhromaždeniu pri vyhotovení v zmysle tohto žiadosti Slovákov úplnú moc a právo dávame mená naše čo zástupcov slovenských záležitostí do radu podpísaných vniesť.

V Szatmáre dňa 31. mája 1861.

Martin Čulen,³ gymnaziálny direktor, František Mráz,⁴ gymnaziálny profesor.

C.

I. Žiadame, aby národ slovenský v Uhrách ako národ zákonitý uznaný bol. Obzvlášte ale žiadame:

1. Aby politické, sudcovské a cirkevné predstavenstvá v stoliciach čisto slovenských v úradnom svojom pôsobení výlučne reč slovenskú užívať museli.

2. Aby sa v zhromaždeniach, čili kongregáciách stolic čisto slovenských výlučne slovensky rokovalo, rozhodovalo a zápisnica (protokol) viedla.

3. Aby v stoliciach miešanej národnosti politické, sudcovské a cirkevné vrchnosti vo svojom úradnom ridzení (působení, pokračování) vždy v reči ľudú jednať a zápisnicu viesť povinné boli.

4. Aby v stoliciach miešanej národnosti reč poradová ako aj zápisnica (protokol), aj slovenská, aj maďarská bola, a dopisy úradné obciam a stránkam slovenským slovensky sa vydávali.

II. Aby sa na útraty krajinskej potrebe zodpovedajúci počet škôl — bez ohľadu náboženstva — zriadil, kdežto reč vyučovacia výlučne slovenská bude. Rozumie sa samo sebou, že má byť aj fakulta teologická a právnická.

III. Aby sa na univerzite peštianskej riadna a verejná katedra reči a literatúry slovenskej — ako obligátny predmet — vystavila.

IV. Aby v gymnáziách stolic miešaných jedna čiastka predmetov primerane v reči slovenskej sa prednášala.

V. Aby sa v príhodnom mieste dostatočný počet preparandií učiteľských so všetkými potrebami založil, a síce bez ohľadu náboženstva z fondu krajinského.

VI. Žiadame, aby sa XVI. zák. článok z roku 1848 duchu času primerane modifikoval,⁵ ďalej aby Slováci ku všetkým krajinským vyšším vrchnostiam a trónu prosby a žiadosti vo svojej reči prednášať a aj rezolúciu v tej reči obsiahnuť mohli.

VII. Žiadame, aby tieto slušné a spravodlivé žiadosti krajinským zákonom sa ubezpečili, a napozatým všetky krajinsko-snemové zákony s maďarským aj v slovenskom hodnovernom úradnom vydaní uverejňovali.

VIII. Žiadame celistvosť (integritu) pozemia drahej našej vlasti uhorskej.

IX. Tieto žiadosti majú byť jedine zhromaždenému uhorskému krajinskému snemu predložené, a v tom páde, jestli by sa žiadosti tieto inde udať určilo, tak naši vyslanci:

³ Vtedy bol riaditeľom gymnázia v Szatmári.

⁴ Bol tamtiež gymnaziálnym profesorom a stal sa známym ako tvorca učebníc gramatiky, slovenskej a maďarskej, pre stredné školy.

⁵ Ide o známy zákonný článok o dočasnom úradovaní stoličnej správy.

dvojejetihodný pán Tomáš Hroš,⁶ ev. farár a p. Štefan Jurecký,⁷ obchodník — proti tomu určeniu protest zadať naložené majú.

Stalo sa v Brezovej dňa 1. júna 1861.

D.

I. Aby Slováci v spoločnej vlasti uhorskej na základe rovnoprávnosti zákonne za národ samostatný uznaní boli.

II. Aby stolice uhorské, ktoré Slováci v kompaktnom celku obývajú, zreteľne v zákone pomenované boli.

III. Aby stolice zákonom za slovenské uznané národopisnou čiarou v jeden slovenský dištrikt shrnuté, v stoliciach miešaných Slováckmi obydlené územia v slovenské ochodze zlúčené boli; tým viac, pretože to osobnosť národa nevyhnutelne požaduje, celistvosť vlastní neruší, blaho Uhorska upevňuje, konštitúciu ospravedľňuje a na základoch Svätým Štefanom založených nepodvratne spočíva.

IV. Aby v slovenskom dištrikte, počítane v obciach slovenských stolic, miešaných stolic reč slovenská bola diplomatickou, teda rečou úradnou vo všetkých odvetviach verejného života, tak administratívno-politicko-súdobného, ako aj cirkevno-školského, v ktorej sa porady stolicné, mestské, občianske, akéhokoľvek druhu a mena vedú, súdy vykonávajú, úrady administrujú, v školách nižších i vyšších, ba i v najvyšších sa vyučuje a náuky zdeľujú.

V. Aby úrady slovenského dištriktu, slovenských ochodzí a cirkevných okresov — od najmenšieho až do najvyššieho v stolicí a ochodzí, v cirkvi a škole — len obyvateľmi svojimi dosadzované byť mohli.

VI. Aby v slovenskom dištrikte takzvané okresné a zmenkové súdy zriadené boli.

VII. Aby sa na akadémií peštianskej na útraty krajinské a budúcim školským rokom 1861/2 jedna slovenská juridická katedra založila.

VIII. Aby Slováci cieľom vzdelávania svojej reči a literatúry učené spoločnosti založiť, k tomu cieľu príspevky na poli svojej národnosti slobodne zbierať mohli; k podporovaniu ale ústavov národnosti inej zo štátnej kasy i jejich ústavy v tom istom pomere od štátu podporované boli.

IX. Aby Slováci v záujmoch nepolitických — lež čisto národných, cirkevno-administratívnych, ekonomických, vychovávaní, škôl, literatúry a umenia — zhromaždenia národné pod menom „Sbor národný“ dľa potreby držať a držiavať, tam sa radiť a v poľahu na spomenuté predmety platné uzavretia donášať mohli.

X. Aby sa všetky urážlivé, priateľské potahy slovenského národa k maďarskému, podryvajúce a pokoj týchto dvoch národov spoločnej vlasti v nebezpečenstvo uvádzajúce výrazy, ku ktorým patrí i výraz „tót“, zákonom zo života vymazali a slovenský národ v zákonníku uhorskom rečou maďarskou „szláv nemzet“ sa menoval.

⁶ Známy štúrovec, sledujúci so živým záujmom národné hnutie Slovákov.

⁷ Št. Jurecký bol bohatým garbiarom v Brezovej, ktorý sa činne zúčastnil slovenského národného hnutia.

XI. Všetko toto žiada slovenský národ na základe zákona z roku 1848, ktorý s úplným zrušením článku XVI. za jediný základ blaha vlasti spoločnej uhorskej považuje.

V Babinej dňa 2. júna 1861. V mene obce: Ďuro Ondruš, richtár, Štefan Dubovský, Ján Vician, Tomáš Fábry, prisazní, Ján Polka, Ján Bučko, Ján Čierny, prisazní, Ján Knežovics, učiteľ, evanjelický, Pavol Blatnický, ev. farár.

E.⁸

Školy naše vždy a všade a každého predošlého zhromaždenia snemového len ako vedľajšie alebo práve naskrze aj nepotrebné záležitosti považované súc, nikdy ešte nemali šťastia do náležitej a slušnej povahy vzatými byť. Mienim tu predovšetkým národné školy, nie tak vyššie a vysoké, ako radšej obecné, dedinské a malomestské, triviálne školy; lebo tamtie vyššie a vysoké, ktoré zámožnejší obyvatelia pre svoje deti potrebujú a verejné žiadosti i sťažnosti svoje dosť početne o ne prejavujú, istotne radšej dôjdu usporady, kde takej im sa ešte nedostalo, než tamtie poslednejšie, opustené obecné triviálne školy, ačkoľvek nie-li viac, teda iste rovno tamtým dôležité a potrebné sú, predsa — požaluj sa Bohu — len nepatrnou výnimkou v najväčšom neporiadku zanedbané súc k nenahraditeľnej mravnej i hmotnej škode drahej našej vlasti a k nášmu posmechu a potupe u iných vzdelanejších národov nám Uhrom vôbec slúžia.

Zanedbanosť a akési nezmyselné zapovrhovanie národných obecných škôl je jedna z najhlavnejších závad a prekážok, zdarnému duchovnému i hmotnému vyvinutiu a blahobytu obecnému mohutne odporujúca. Má ona zkazonosný pôvod v tom, že vyššia vrstva obecnstva nášho o školy obecné jednak nedbá, jednak ale v zlom vedomí, „že ryby len v kalnej vode s prospechom loviť možno“, proti potrebnému vzdelaniu pospolitého ľudu zlomyselné bojujúc, na tieto najpotrebnejšie ústavy — obecné školy — nielen žiadne obete prinášať nechce, ale aj to, čo niekedy slávnej pamäti predkovia naši zbudovali, neľudsky borí; tiež aj preto, lebo ona poklady svoje od boha dané — deti — už od vedľajších alebo súkromných, mnohdy ani neschopných učiteľov v dome svojom cvičiť(?), už ale do vyšších škôl k ďalšiemu vzdelaniu posielat' vstave je. Než na tom nenie zcela dosť.

K všeobecnému šťastiu a blahobytu národa nášho a celej vlasti vôbec nevyhnutne je potrebné, aby aj nižšia vrstva ľudu pospolitého na základe kresťanskej nauky mravne občiansky vzdelaná bola, a chudobnejší, z rúk mozoľnej práce živoriaci ľudia, nie sú dostatoční svoje deti na vzdialených vyšších školách vychovávať a draho platiť za to, čoho by sa im ináč i doma v škole za ľavý peniaz v úplnej miere dostať mohlo.

Okrem Trenčianska, ktoré prostredkovaním dobrých vrchnostenských správ niekoľko pekných, ozdobných, krásnemu účelu svojmu zodpovedajúcich triviálnych škôl vystavilo, zriedkakede môže radosťou zaplesat' srdce priateľa a milovníka osvety a vzdelanosti. Veľká väčšina budov školských nachádza sa ešte vo veľmi zlom, mnohé ovšem školy v nedôstojnom, až i potupnom stave.

Nech sa teda budovy dedinských a malomestských — kde sa to ešte nestalo — vcelku prepravlia, dľa potreby aj odnova vybudujú, usporiadajú a vznešenému účelu svojmu nátežite usposobia, aby sa mládež trápne neutískala, po zemi nepovaľovala a nešlepcovala. Pritom ale a predovšetkým ešte nevyhnutne potrebné je dedinské a ma-

⁸ Vynechávame list T. Krasťanského martinškému richtárovi z 5. júna 1861.

lomestské učiteľstvá akožto najprospernejšiu a — svedomite uznajme — najzaslúžitejšiu obecnstva časť z doterajších jeho srdce i ducha trápne zabíjajúcich starostí o biedne vyživenie časné — hneď naskutku zbaviť.

Je to veru na potupu správe a celej vlasti uhorskej, že obzvlášť obec kuriálske a takrečené komposesoráty, s malou výnimkou skoro všade svojim školským učiteľom jejich povinné platy — zaslúženú mzdu — najnesvedomitejšie vybavujú; nechávajú utrápených učiteľov za sebou chodiť, a čím je smutnejší, hladnejší učiteľ, tým viacej ešte nehodní žiadajú, aby sa nehodno pred nimi plazil, po mnohom márnom prosení nechávajú sa žalovať, tešia sa v hnusnej surovosti zo svojej úsilnej odpory, jestli ani predstavené úrady s nimi nič urobiť a ich k vybaveniu tejto povinnosti prinútiť nemôžu, a predsa ak čo ako z grácie dajú, dajú menej, zrno podlé, nečisté, skazené, mieru malú, alebo obyčajne pod všelijakými nespravodlivými a nedôstojnými výmluvami nedajú zghla nič.

Dokiaľ školy zvonku spustlým pazderniam, zvnútra tesným nedbalého hospodára ošarpaným ovčiarňam sa podobajú, dokiaľ učitelia s toľkými hmotnými nedostatkami s každej strany obkľúčení psotáriť, plnú hlavu trápnych starostí nosiť a všelijakým iným spôsobom po výžive časnej sa obzerať prinútení budú, t. j. dokiaľ Uhri, takrečený zmaďarčený „értelmesség“, tak málo o dedinské a malomestské školy dbajú budú, dotiaľ vždy budú mať do nás spravodlivú zádrapku iné národy, a náš pospolitý ľud pri všetkých nádejných slobodách a voľnosti predsa len zanedbaný zostane a z duchovnej i telesnej poroby svojej skutočne povstať nikdy nebude vstave.

Nech sa teda úplne odstráni všetok citlivý nedostatok výživy učiteľovej, ktorý jednak je príčinou akejsi nezmyselnej nevšímavosti a nehodného zaslúženým učiteľstvom opovrhovania, jednak ale je aj obrovskou prekážkou a škodlivou závadou v náležitom vyplňovaní svätých povinností jeho.

Na aký najlepší a najspravodlivejší spôsob tieto tak dôležité veci mohli by sa do žiaduceho poriadku priviesť, o tom slávnej národnej porade moje dobré zdanie a návrhy čo najbližšie k posúdeniu a k ďalšiemu uskutočneniu uponížiť srdečne si prajem.

85

Prejav Jána Nemessányiho (A), Eudovíta Dohnányiho (B) a Jána Palárika (C) na martinskom slovenskom národnom zhromaždení v dňoch 6.—7. júna 1861.

Odtlačené v zborníku Slovenské národné zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine 1861, Martin 1941: prejav Jána Nemessányiho na str. 145—150 (okrem toho v PŠL, roč. III, č. 26 a 27 z 29. júna a 6. júla 1861), prejav Eudovíta Dohnányiho na str. 154—159, prejav Jána Palárika na str. 165—167.

Na martinskom národnom zhromaždení ústredným bodom rokovacieho programu bol návrh Memoranda, vypracovaný Št. M. Daxnerom. Väčšina rečníkov sa vyslovila za ohraňenie slovenského územia, ktorého obyvatelia mali sa stať nositeľmi práv žiadaných v Memorande. Niektorí rečníci však z obavy, že predstavitelia maďarských vládnuúcich tried odmietnu memorandum ako celok práve